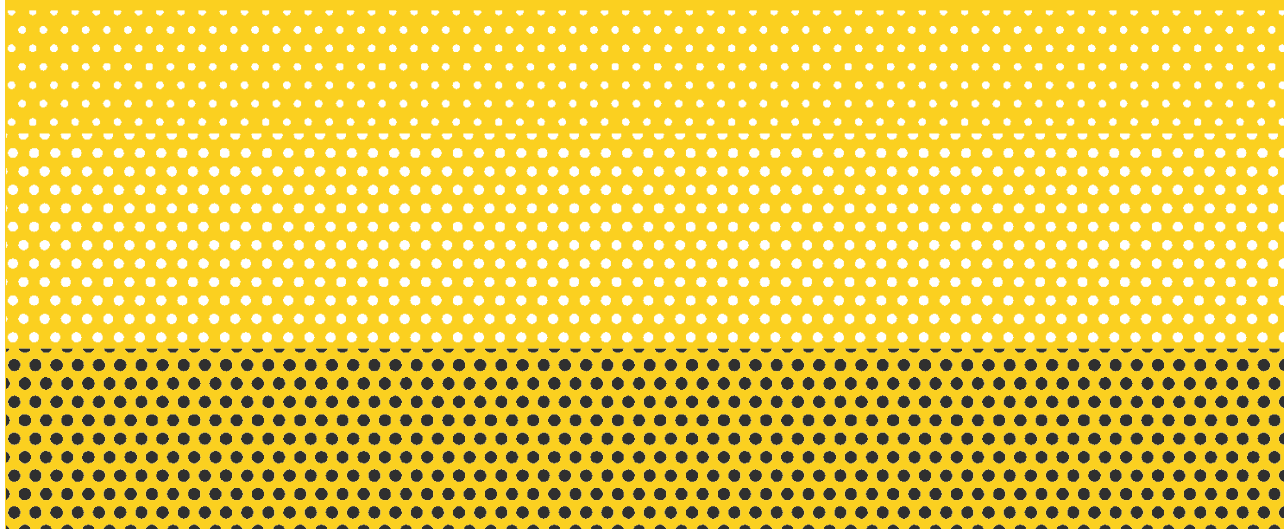

MANIFEST
SENTER FOR
SAMFUNNSANALYSE

RAPPORT NR. 1 – 2010

MYTER OG FAKTA OM SYKEFRAVÆR

MANGE MASSEMEDIER hevder det norske sykefraværet er både verdens og tidenes høyeste. Sykefravær framstår som et stort samfunnsproblem. Mange politikere krever tiltak.

Har vi for høyt sykefravær i Norge? Spørsmålet blir hva som menes med «for høyt»? Finnes det et objektivt mål for «passe» høyt sykefravær? Hva skal vi måle mot?

I debatten anvendes flere ganske *ulike* begrunnelser for at norsk sykefravær er «for høyt». I denne rapporten vil Manifest senter for samfunnsanalyse (Manifest Analyse) undersøke holdbarheten i tre av de mest sentrale argumentene.

INNHold

SAMMENDAG	3
1: Har vi rekordhøyt sykefravær?	5
2: For høyt sammenlignet med andre land?	8
3: For dyrt for velferdsstaten?	15

MANIFEST
SENTER FOR SAMFUNNSANALYSE

Kr. Augusts gt 11, Tullinløkka • post@manifestanalyse.no • www.manifestanalyse.no

SAMMENDRAG

→ Påstandene om at sykefraværet i 2009 var rekordhøyt, stemmer ikke. Sykefraværet er lavere enn på starten av 2000-tallet og ligger rundt samme nivå som da sykelønnsordningen ble innført i 1978. (Se kapittel 1.)

→ Påstanden om at nordmenn har unormalt mye høyere fravær enn andre stemmer ikke. Statistisk sentralbyrås sykefraværsmo­dell viser at det er den meget høye sysselsettingen i Norge – med særlig mange kvinner og eldre i arbeid – som forklarer vår fraværstatistikk. (Se kapittel 2.)

→ Sykelønna setter heller ikke utgiftsrekord: Statens sykelønnsutgifter (som andel av BNP) ligger godt under nivået fra tidlig 2000-tall. (Se kapittel 3.)

→ Kravet om 20 prosent kutt i sykefraværet tilsvarer omtrent 7,5 milliarder kroner i årlig innsparing. Hvis man ønsker å styrke velferdsstatens økonomiske rom med 7,5 milliarder årlig, kan dette gjøres på andre måter. Om vi skal hente 7,5 milliarder ved kutt overfor de sykemeldte eller ved skatteinngang fra de bedrestilte, er et *politisk* valg. (Se kapittel 3.)

«SYKEFRAVÆRET ER FOR HØYT FORDI . . . DET HAR ALDRI VÆRT HØYERE»

Dette første argumentet fremmer en forestilling om vi nå har rekordhøye nivåer av sykefravær i Norge. Påstanden om ny norsk fraværsrekord ble etablert i de store massemediene mot slutten av 2009.

«Nordmenns sykefravær har aldri vært høyere enn i siste halvdel av dette året.» Dette sa Dagsrevyens nyhetsanker Nina Owing til NRKs seere fjerde juledag 2009. 17. desember skrev Dagbladet på nett at «Aldri før har sykefraværet i Norge vært høyere.»¹

Høyres helse- og sosialpolitiske talsmann, Torbjørn Røe Isaksen, mente mot slutten av 2009 at situasjonen var så dramatisk at den kunne rasere velferdsstaten: «**Torbjørn Røe Isaksen har tidligere kalt økningen i sykefraværet 'en bombe under velferdsstaten'. – Nå har bomben gått av, sier Røe Isaksen til E24.**»²

Hva viser statistikken?

For å sjekke påstanden om ny norsk fraværsrekord har vi sammenlignet sykefraværet i 2009 med tidligere år. Da Nina Owing framsatte NRKs rekordpåstand i Dagsrevyen, var den ferskeste tilgjengelige statistikken fra tredje kvartal 2009. Sammenligning av tredje kvartal 2009 med sykefraværsprosenten for tredje kvartal i 2002 og 2003 viser følgende:³

- 2009: **6,9 %**
- 2003: **7,4 %**
- 2002: **7,1 %**

Tallene levner ingen tvil om at vi har hatt høyere fravær før. Sykefraværet var i tredje kvartal 2003 faktisk over syv prosent høyere enn det var i tredje kvartal 2009. Dagsrevyens påstand var villedende.

For å undersøke Torbjørn Røe Isaksens påstand, at «bomben har gått av» under velferdsstaten, har vi sammenlignet sykefraværet for 2009 med årlig gjennomsnitt helt tilbake til 1972. Figur 1 illustrerer utviklingen i sykefraværet for kvinner og menn i norsk arbeidsliv.

Sykefraværet i 2009 *kan* se høyt ut, hvis man sammenligner med årene rundt midten av 1990-tallet. Men dette er en lite relevant sammenligning. Det tydelige fallet i den perioden skyldtes nemlig kraftig økende og

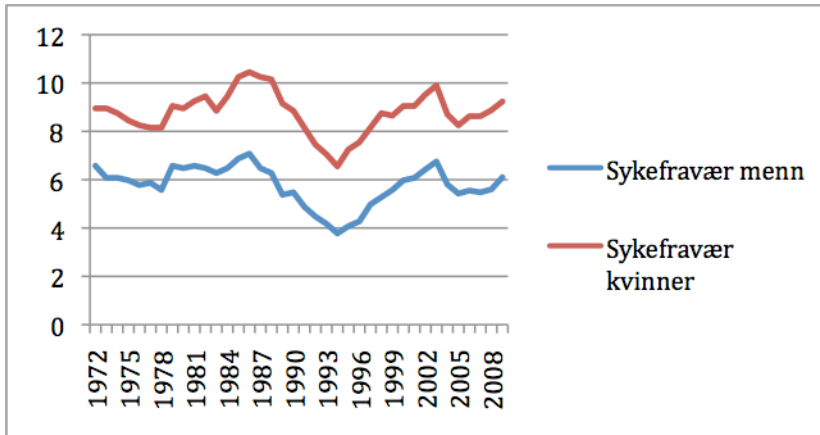
¹ <http://www.dagbladet.no/2009/12/17/nyheter/sykefraver/innenriks/politikk/9550652/>

² <http://e24.no/makro-og-politikk/article3430181.ece>. Nettsted besøkt 3.1.2010.

³ Legemeldte sykefraværsdagsverk i prosent av avtalte dagsverk. Kilde: NAV.

vedvarende høy arbeidsløshet. Ved varig økende arbeidsløshet, går sykefraværet ofte markant ned.

FIGUR 1: SYKEFRAVÆR, KVINNER OG MENN, 1972–2009

Sykefravær i prosent av avtalte arbeidstimer. Om statistikken: Det finnes ikke helt sammenlignbare tall så langt tilbake i tid. Nøyaktig sammenligning er umulig, fordi vi fram til 2000 må bruke NHOs statistikk for arbeidere i utvalgte bedrifter, som var den tidens fraværsregistrering, mens vi fra 2001 har Statistisk sentralbyrås tall, som ikke er helt sammenlignbare. Ved overlappingen av de to statistikkene har vi brukt tilsvarende metode som i SINTEFs rapport «Sykefravær – kunnskapsstatus og problemstillinger» fra 2006.⁴ (For 2009 har vi statistikk for de tre første kvartalene tilgjengelig.)

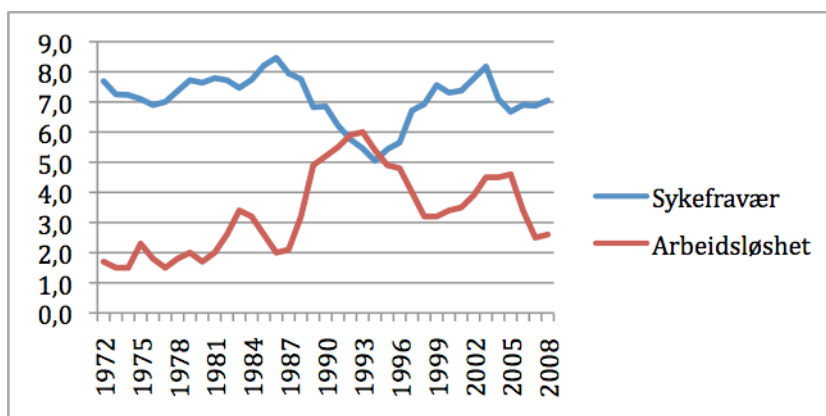
En mulig forklaring er at mange med sykdom og andre yrkeshemninger går ut av arbeidslivet først. Dermed forsvinner mange av de som bidrar tyngst til fraværsstatistikken, og statistikken går ned. En annen forklaring er at høyere arbeidsløshet «disiplinerer» ansatte til mindre fravær, gjennom økt frykt for å miste jobben. Dette kan gjelde både skulkere, som skjerper seg, og reelt syke, som går på jobb med sykdom, fordi de frykter sjefen vil se negativt på sykefravær.

At det finnes en sammenheng mellom økende arbeidsløshet og synkende sykefravær, er uansett godt dokumentert. Figur 2 viser forholdet mellom arbeidsløshet og sykefraværsprosent fra 1972 til 2008.

Denne statistikken går fram til 2008, så vi får ikke med økningen i sykefravær som skjedde i 2009. Men diagrammet sier mye om hva slags *utgangspunkt* vi hadde ved inngangen til finanskrise- og svineinfluensaåret 2009: Hvis vi ser på år med like lav arbeidsløshet som 2008, finnes det *nesten ikke ett eneste år* med lavere sykefravær.

Røe Isaksens bombevarsel synes å mangle saklig grunnlag. I Figur 1 ser vi *mange år* som hadde like høyt eller høyere fravær enn 2009. Hvis Røe Isaksen har rett i sin antakelse om at «bomben under velferdsstaten» nå har «gått av», gikk velferdsbomben muligens av også i 1972, 1979, 1980, 1981, 1982, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1999, 2002 og i 2003.

⁴ NHOs statistikk, som er innsamlet for arbeidere i et utvalg bedrifter, er høyere enn SSBs tall. SSBs sentrale statistikk finnes tilgjengelig fra 2. kvartal 2000. Overlappingen gjør det mulig å konstatere at NHOs statistikk er robust og at utviklingen i tidsseriene følger hverandre tett. Vi har sammenført statistikken ved å justere tallene fra NHO nedover slik at de «treffer» SSBs statistikk for alle bedrifter fra 2001. Justeringen er gjort separat for menn og for kvinner. Se også SINTEF (2006), side 4.

FIGUR2: SYKEFRAVÆR OG ARBEIDSLØSHET, 1972–2008

Sykefravær i prosent av avtalte arbeidstimer. Arbeidsløshet i prosent av arbeidsstyrken (begge kjønn, 16–74 år). Kilde: Sykefravær fra SSB og NHO⁵, arbeidsløshet fra arbeidskraftundersøkelsen (AKU).

Hva med økningen?

Tilhengere av bombeteorien kan innvende at det er *økningen* i sykefraværet de henviser til, ikke at sykefraværet er spesielt høyt. Og det stemmer at vi fikk en tydelig økning i sykefraværet gjennom 2009.

Slike svingninger har vi imidlertid hatt mange av før, og heller ikke i 2009 gir dette saklig grunn til å hevde at en bombe nå har sprengt velferdsstaten. Ifølge forskningssjefen i Statistisk sentralbyrå Roger Bjørnstad, var økningen i 2009 som forventet. Økningen «kan forklares med utviklingen på arbeidsmarkedet», sier han, det vil si den forutgående høykonjunkturen.⁶

2009 var også spesielt, på grunn av beredskapstiltakene mot svineinfluensaen. Trolig har det aldri noen sinne skjedd før at myndighetene har gitt alle yrkesaktive nordmenn befaling om å, ved snev av influensa, holde seg vekk fra jobb i sju dager til ende.

Konklusjoner

- Det er usant at fraværet i 2009 var høyere enn noen gang før.
- Det finnes heller ingen saklig grunn til å mene at fraværet i 2009 detonerte en «bombe» under velferdsstaten. Norsk arbeidsliv har de tre siste tiårene gjennomlevd en lang rekke kalenderår med like høyt eller høyere sykefravær enn 2009. Dette har ikke skapt store problemer. Tvert imot har norsk samfunnsøkonomi klart seg meget godt, særlig sammenlignet med andre land.

⁵ Justerte NHO-tall, se note 6. Årstallene fra NHO er et vektet gjennomsnitt av kvinners og menns fravær.

⁶ Dagens Næringsliv, 8.1.2010.

«SYKEFRAVÆRET ER FOR HØYT FORDI . . . NORGE HAR HØYERE SYKE- LØNNSUTGIFTER ENN ANDRE LAND»»

Argument nummer to bygger på internasjonal sammenligning. Norge har ifølge flere massemedier «verdens høyeste sykefravær». For enkelte er dette i seg selv fellende bevis for at norsk sykefravær *er* for høyt.

Blant disse er redaktør Siri Skaalmo i dn.no. 2. januar 2010 skriver Skaalmo: «Med verdens største andel av syke og uføre betaler den norske stat hvert år ut gigantiske summer i trygde og pensjoner. Nordmenn blir sykere og sykere. Det koster mer og mer penger. Det går snart ikke lenger. I årevis har norske politikere visst om problemet. Bare rundt 70 prosent av arbeidsstokken er i lønnet arbeid.»

Skaalmos diagnose er at «Nordmenns arbeidsevne, arbeidsmotivasjon og arbeidsmoral ser ut til å ha falt i takt med økt rikdom.» Hun fastslår i forlengelsen: «**Det som står som et ubestridt faktum er at verdens beste velferdssystem har gitt oss verdens høyeste sykefravær.**»⁷

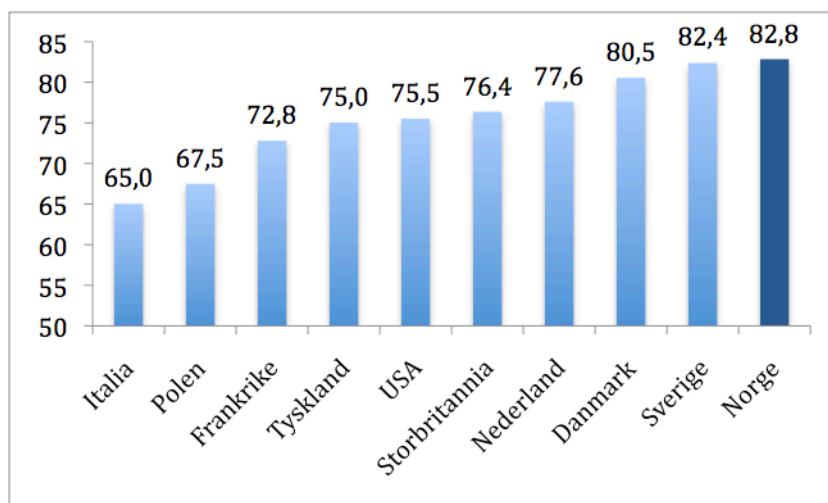
Dette er en spesiell bruk av statistikk. Sysselsettingen i Norge ligger på rundt 80 prosent, ikke 70, så lenge man ser på aldersgrupper vi normalt kan finne i arbeidslivet. Det er først hvis vi tar med *hele befolkningen mellom 15 og 74 år* at sysselsettingsgraden kommer ned i 71,6 prosent.⁸

Videre ser redaktøren i dn.no ut til å mene at vår sysselsettingsgrad er et særnorsk *lavmål*, og at dette sier noe om «nordmenns arbeidsevne, arbeidsmotivasjon og arbeidsmoral».

La oss se sysselsettingsgraden i Norge i forhold til i de OECD-land det er nærliggende å sammenligne med.

⁷ <http://www.dn.no/forsiden/kommentarer/article1809181.ece>. Nettside besøkt 3.1.2010.

⁸ 4. kvartal 2008. <http://www.ssb.no/regsys/tab-2009-06-12-03.html>. Nettside besøkt 11.1.2010.

FIGUR 3: SYSSELSETTING I NORGE OG ANDRE OECD-LAND

Sysselsatte personer i prosent av befolkningen (25–64 år). Tall for 2008. Kilde: OECD.

Her ser vi at Norge ligger på topp. Norge har så å si verdens høyeste sysselsetting. (Over Norge fantes kun Sveits med 83,1 og Island, med 87,2. For aldersgruppen 15–64, hadde Norge en sysselsettingsgrad på 78,1 prosent.)

Sysselsettingen er avgjørende for landets velferd og økonomiske muligheter. Jo flere som kommer inn i arbeidslivet, jo større verdiskaping og jo sterkere økonomi. Høy sysselsetting er en viktig nøkkel til de skandinaviske landenes økonomiske suksess.

Et sykt land?

«Et sykt land» er Dagens Næringslivs merkelapp, på samfunnet FN gjentatte ganger har kåret til det beste å leve i. Et samfunn med skyhøy levestandard, verdensledende produktivitet og (så å si) verdens høyeste sysselsetting. Hva er problemet?

Et springende punkt synes å være at Skaalmo tror sykelønnsutbetalinger er rent tap, en form for «svinn». Det vil si at hun overser de positive sammenhengene mellom høyere sysselsetting og høyere sykelønnsutbetalinger.

Sammenhengen er i utgangspunktet meget enkel: Jo flere som bidrar i arbeidslivet, jo flere har rett til sykelønn ved sykdom. Når Norge har (1) meget høy sysselsetting, har vi også (2) mange med rett til sykelønn.

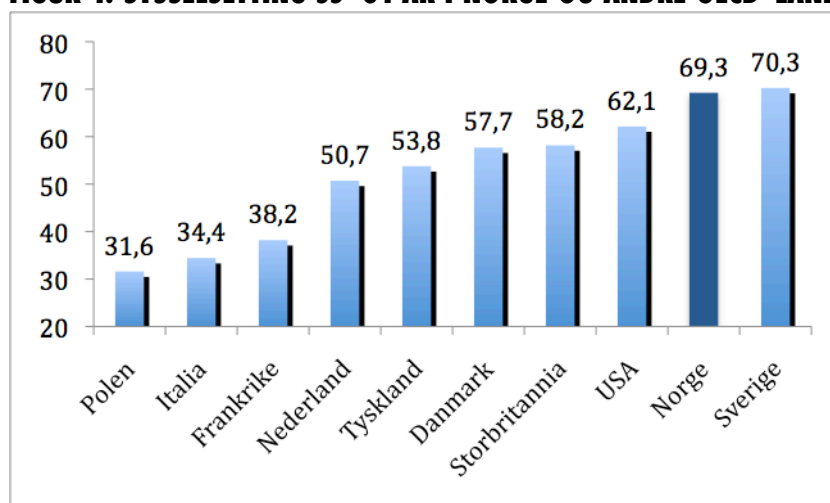
Ettersom høy sysselsetting er en god ting for nasjonaløkonomien, er noe høyere sykelønnsutbetalinger ikke «en dårlig ting», men simpelthen et lite minus som naturlig og nødvendig følger med et stort pluss. Du får ikke det ene (flere lønnsnettakere) uten det andre (flere sykelønnsnettakere). Å utrope Norge til «et sykt land» på grunn av høye sykelønnsutgifter framstår derfor som en lite informert slutning.

Kvinner og eldre

Videre har ulike grupper ulikt naturlig behov for sykefravær. Eldre trenger flere sykefraværsdager enn yngre, for eksempel. Det betyr ikke at vi ønsker å kaste alle over 55 år ut av arbeidslivet. Både regjeringen og

dn.no mener tvert imot de bør stimuleres til å jobbe lengst mulig. Når det gjelder eldre yrkesaktivitet, ligger Norge godt an.

FIGUR 4: SYSSELSETTING 55–64 ÅR I NORGE OG ANDRE OECD-LAND

Sysselsatte personer i aldersgruppen 55–64 år, i prosent av hele samme aldersgruppe. Tall fra 2008. Kilde: OECD.

Den høye yrkesdeltakelsen gir et stort positivt bidrag til vår samfunnsøkonomi. Samtidig får vi selvsagt en liten bivirkning i form av økte sykelønnsutbetalinger. Eldre mennesker er jo mer syke enn yngre.

Sammenhengen er omtrent tilsvarende når det gjelder *kvinner*. De er statistisk mer sykefraværende enn menn. Selv om det ikke finnes noen ferdig forklaring av dette,⁹ vet vi at det blant annet skyldes at kvinner blir gravide, at et stort antall kvinner har tunge yrker innen pleie og omsorg (også i høy alder),¹⁰ at kvinner har større belastninger på grunn av samtidig jobb- og familieansvar¹¹ og at langt flere kvinner jobber deltid, noe som innebærer større risiko for langvarig fravær¹².

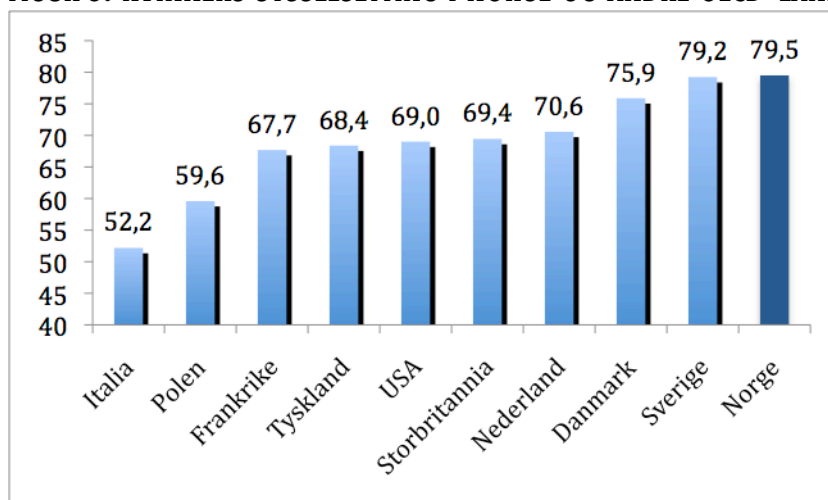
Norge har som kjent uvanlig høy sysselsettingsgrad blant kvinner. Dette gir et stort bidrag til norsk økonomi og velstandsnivå. Samtidig gir det en økning av sykelønnsutbetalingene. Denne vesle bivirkningen må man nesten finne seg i, eller eventuelt sende kvinnene tilbake til kjøkkenbenken, for å se om dét kan gi samfunnsøkonomien et løft.

⁹ Allebeck & Mastekaasa, «Risk factors for sick leave – general studies», *Scandinavian Journal of Public Health* 32 (Suppl 63): 49-108, 2004; Smeby, Bruusgaard & Claussen (2009), «Sickness absence: Could gender divide be explained by occupation, income, mental distress and health?», *Scandinavian Journal of Public Health*, 37: 674–681.

¹⁰ Laaksonen et al (2008), «Explanations for gender differences in sickness absence: evidence from middle-aged municipal employees from Finland», *Occupational and Environmental Medicine*, 65: 325–330.

¹¹ Jansen et al (2006), «Work-family conflict as a risk factor for sickness absence», *Occupational and Environmental Medicine*, 63: 488–494.

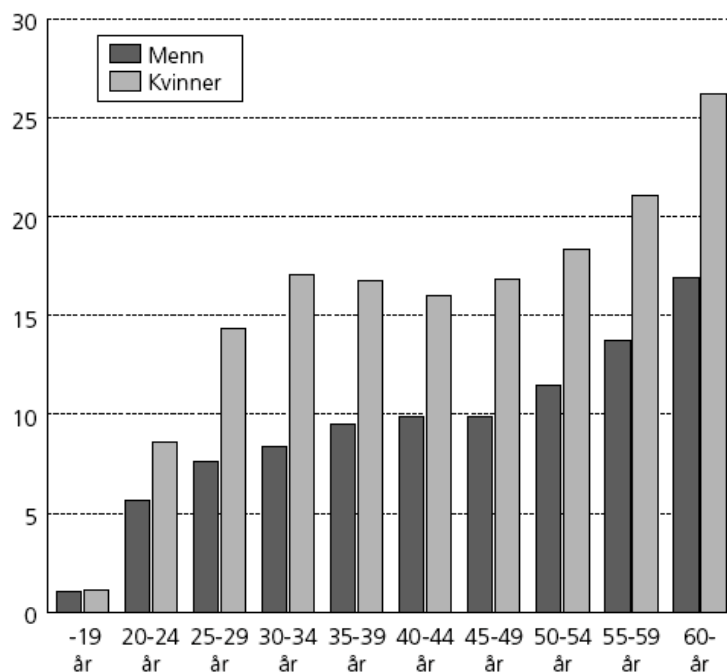
¹² Gjesdal & Bratberg (2002), «The role of gender in long-term sickness absence and transition to permanent disability benefits. Results from a multiregister based, prospective study in Norway 1990–1995», *European Journal of Public Health*, 12: 180–186.

FIGUR 5: KVINNERS SYSSELSETTING I NORGE OG ANDRE OECD-LAND

Sysselsatte i prosent av kvinnelig befolkning 25-64 år. Tall fra 2008. Kilde OECD.

Norsk sysselsetting er i internasjonal sammenheng høy, men *først og fremst når det gjelder kvinner og eldre*. Vi har dermed en helt annen sammensetning av arbeidsstyrken enn de fleste land. Dette har enorm betydning for det totale sykefraværet.

Følgende figur fra Statistisk sentralbyrå viser hvordan sykefraværet fordeler seg mellom ulike aldersgrupper, samt mellom kvinner og menn.

FIGUR 6: SYKEFRAVÆR I ULIKE ALDERSGRUPPER, KVINNER OG MENN

Kilder: NAV og Statistisk sentralbyrå. Tall for 2004. Figur hentet fra Statistisk sentralbyrås Økonomiske analyser nr. 6, 2006, s. 50.

Her ser vi at kjønnsforskjellen er særlig stor i aldersgruppene der flest kvinner får barn. Noen studier viser at 50 prosent av den totale

kjønnsforskjellen kan tilskrives «forplantnings- og fødselsrelatert fravær».¹³

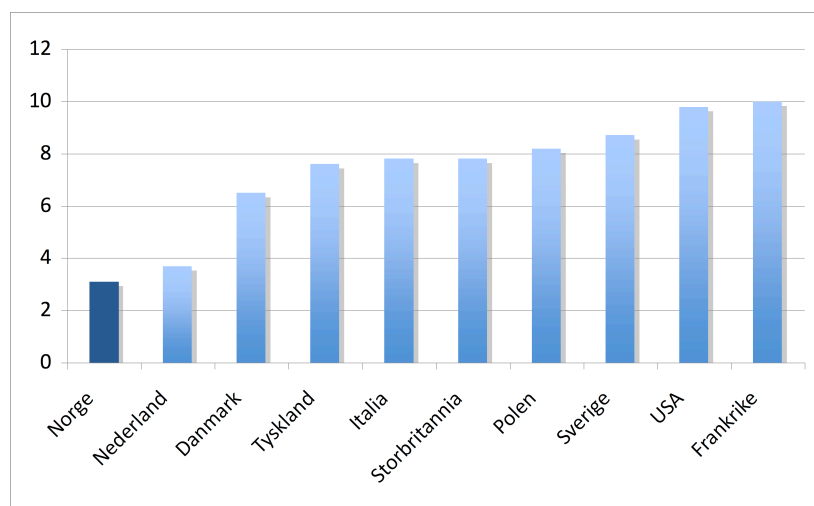
I den grad kvinners fravær har økt i forhold til menns de siste tre tiårene, er det ifølge Statistisk sentralbyrå fordi antallet kvinner som blir gravide *mens de er i yrkeslivet* har økt særlig kraftig.¹⁴ Før var det nok flere kvinner som kom ut i arbeid først etter at ungene var født og oppvokst.

Lav arbeidsløshet

Sammenhengen er hakket mer komplisert når det gjelder *arbeidsløsheten*. Vi har sett at sykefraværet går ned når arbeidsløsheten går opp. Det finnes flere konkurrerende forklaringer på dette. Det kan være at lav arbeidsløshet betyr at flere med skral arbeidshelse kommer inn i arbeid. Det kan være at høykonjunktur med høy aktivitet gir mer press, stress og overtid. Det kan være at høy arbeidsløshet «disiplinerer» ansatte til å unngå sykefravær, selv når de er syke. Sikkert er det likevel at høy arbeidsløshet gir lavere sykefravær, og omvendt.

Som vi ser av Figur 7, er Norges arbeidsløshet uvanlig lav i internasjonal sammenheng.¹⁵

FIGUR 7: ARBEIDSLØSHET I NORGE OG ANDRE OECD-LAND

Tall fra september 2009. Kilde: OECD, *Harmonised unemployment (for Storbritannia august 2009)*.

Dette er et pluss for samfunnsøkonomien: Flere arbeider og færre mottar arbeidsløshetsstrygd. Men samtidig har selvsagt flere også rett til sykelønn. *I tillegg* er det mulig vi får en ekstra «fraværsdriver» ved særlig lav arbeidsløshet, av slike grunner som nevnt i forrige avsnitt.

Men hvor mye av endringene i sykefravær kan vi forklare på denne måten? Kan det ikke være helt andre ting som driver fraværet opp eller ned, som for eksempel endret arbeidsmoral?

Statistisk sentralbyrå har forsøkt å teste hvor mye de kan forklare ved hjelp av flere kvinner (og særlig gravide sådanne), flere eldre og

¹³ Referert i Roger Bjørnstad: «Er det økte sykefraværet tegn på et mer inkluderende eller ekskluderende arbeidsliv?», i *Økonomiske analyser*, nr. 6, 2006, Statistisk sentralbyrå, s. 50.

¹⁴ Roger Bjørnstad: «Er det økte sykefraværet tegn på et mer inkluderende eller ekskluderende arbeidsliv?», i *Økonomiske analyser*, nr. 6, 2006, Statistisk sentralbyrå, s. 51.

konjunktorenes svingninger (som vises i arbeidsløshet). Modellen til forskerne er interessant. Der legger de inn hva som har skjedd i arbeidslivet på disse områdene siden 1980, og så ber de modellen regne ut hvordan sykefraværet vil endre seg. Deretter sammenligner de med hva som faktisk skjedde med sykefraværet. Resultatet vises i Figur 8.

Sykefraværsmodellen forklarer fraværet meget godt. Den forutsier fraværsutviklingen gjennom flere tiår, kun på grunnlag av endringer i arbeidslivet. Dette betyr at endringer i det norske sykefraværet kan forklares med endringer i arbeidslivet.

Norges høye sykkelønnsutgifter er derfor et naturlig aspekt ved landets økonomiske suksess i form av høy sysselsetting i mange grupper, og ikke, som man tror i dn.no, et tegn på at «Nordmenn blir sykere og sykere». Dette burde gjøre Siri Skaalmo lettere til sinns. Og det finnes mer!

Velferd og sysselsetting

Våre velferdsrettigheter – inkludert sykkelønnsordningen – kan *i seg selv* være medvirkende årsaker til at Norge har høyere sysselsetting enn de fleste land. Den positive sammenhengen mellom velferdsytelser og sysselsetting er et sentralt tema for noen av verdens fremste forskere på velferd og arbeidsliv.¹⁶

FIGUR 8: SYKEFRAVÆRSMODELLEN (STATISTISK SENTRALBYRÅ)

Den stiplede linjen viser hva modellen har forutsagt, på grunnlag av endringer i arbeidslivet. Den andre linjen viser hvordan legemeldt sykefravær faktisk har

¹⁶ Se for eksempel Gösta Esping-Andersen: Social Foundations of Postindustrial Economies, Oxford University Press, 1999 og Ingrid Esser: Why Work? Comparative Studies on Welfare Regimes and Individuals' Work Orientations, Stockholm Universitet, 2004. Se også kronikk av Anna Hedborg og Ingrid Esser i Dagens Nyheter, 12.7.2006, på nett: <http://www.dn.se/opinion/debatt/myt-att-socialtrygg-ar-lika-med-arbetsskygg-1.790490>. Nettside besøkt 11.1.2010.

utviklet seg. (Den bratte nedgangen i 2004 forklares for øvrig med nye regler for sykemelding, som det er tatt hensyn til i figuren.) Kilde: Økonomiske analyser nr 6, 2009, Statistisk sentralbyrå.

Hvis du har en del helseplager og ikke har jobb, er det ikke sikkert at et velferdssystem som straffer sykefravær hardt økonomisk er det som får deg til å våge å prøve deg i arbeidslivet. Forskningssjef Roger Bjørnstad i Statistisk sentralbyrå påpeker:

Velferdsordningene i Norge har «skapt økonomisk trygghet for de som velger å delta i arbeidslivet. Ordningene har således bidratt til å styrke incentivene til å satse på en yrkeskarriere. Konsekvensen har blitt at Norge nå er blant de landene i verden med høyest yrkesdeltakelse, med særlig høy sysselsetting blant kvinner og eldre – grupper som relativt sett er de hyppigste brukerne av velferdsgodene.»¹⁷

Hvis det finnes en slik *sysselsettingseffekt* av skandinaviske trygdeordninger, er det ikke lett å bestemme nøyaktig hvor sterk den er. Det som likevel er et ubestridelig faktum, er at Norge med «verdens beste velferdsordning» har oppnådd verdens høyeste sysselsetting.

---

¹⁷ Roger Bjørnstad: «Er det økte sykefraværet tegn på et mer inkluderende eller ekskluderende arbeidsliv?», i Økonomiske analyser nr. 6, 2006, Statistisk sentralbyrå, s. 48.

«SYKEFRAVÆRET ER FOR HØYT FORDI ... UTGIFTENE STJELER PENGER FRA ANDRE VELFERDSFORMÅL.»»

Dette tredje argumentet brukes av både blå og rødgrønne politikere. Påstanden er at nå bruker vi så mye penger på sykelønn at det går ut over resten av velferden vår.

Tidligere Ap-statsråd Matz Sandman mener Norge *må* kutte i sykelønna nå: «Ellers undergraver vi hele velferdssamfunnet og kommer på etterskudd med alt mulig annet. Se på pengemangelen til skoler, eldre, veier og tog.»¹⁸

Det kan synes å være et velferdsvennlig argument: Ja, man ønsker å kutte i en velferdsordning, men det er bare for å kunne ta vare på *andre* viktige velferdsordninger. Men hvor velferdsvennlig er dette? Er ikke dette i realiteten å angripe velferdsordninger ved å sette dem opp mot hverandre? Kan man ikke like godt si at mange eldre som mener de trenger sykehjemsplass, «stjeler» velferdskroner fra barn som trenger bedre skole, og pasienter som venter i sykehuskø?

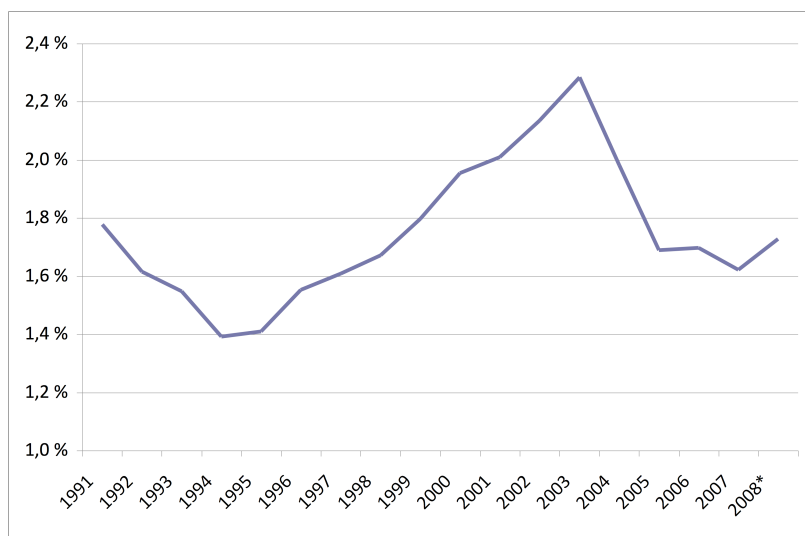
Spørsmålet er om det faktisk blir noe bedre velferd av å sette gruppene opp mot hverandre. Arbeiderbevegelsen har ikke styrket velferdsrettighetene til folk flest gjennom å kutte i dem, men ved å sørge for tilstrekkelig omfordeling innen samfunnet.

Som vist i første kapittel, var det ingen fraværsrekord i Norge da Matz Sandman rykket ut i Aftenposten 5. desember 2009. Men hva med *utgiftene*? De var kanskje på rekordnivå, selv om ikke antall fraværsdager var det? I så fall har jo påstandene om at *nå går det altfor mye penger til sykelønn* muligens et grunnlag i virkeligheten.

Manifest Analyse har undersøkt om sykepengeutgiftene som andel av BNP (for fastlandsnorge) er mye høyere nå enn før. Følgende figur burde berolige de aller mest bekymrede.

---

¹⁸ Aftenposten, 5.12.2009.

FIGUR 9: SYKEPENSER SOM ANDEL AV FASTLANDSNORGES BNP 1991–2008

Figuren viser statens utgifter til sykepenger (legemeldte fravær ut over 16 dager) som andel av brutto nasjonalprodukt for fastlandsnorge. Kilde: Nasjonalregnskapet (2008: Foreløpige tall for BNP).

Opp i spinninga?

Hvis vi likevel tar Matz Sandmans frykt for velferdens sammenbrudd på alvor, finnes flere innvendinger mot hans løsning – som er sykelønnskutt.

For det første er det ikke sikkert at sykelønnskutt gir noen samfunnsøkonomisk gevinst. Som vi har sett, har Norge oppnådd verdens høyeste sysselsetting med verdens beste sykelønnsordning. Sandman kan ikke vite at kutt i denne ordningen vil gi enda høyere sysselsetting eller flere timeverk per år.

Kutt i sykelønnsnivået og karensdager (ingen sykelønn de første fraværsdagene) vil føre til at flere, særlig lavlønnte, presser seg på jobb tross plager og sykdom. Ettersom økt sykenærver i neste omgang fører til økt langtidfravær,¹⁹ er det fullt mulig at innstramming vi gi økt fraværspersent totalt, ikke det motsatte. Skal Sandman i en slik situasjon likevel spare penger, må han kaste titusener av sykemeldte ut av sykelønnsordninga.

Dette gjør nå Sveriges borgerlige regjering. Da vil fraværstatistikken endelig gå ned! Men så overlever disse menneskene likevel, og mange dukker opp på sosialkontoret. Innstramming i ett velferdsbudsjett blir lett til utgiftsøkning i et annet.

Sandman kan heller ikke vite hva som vil skje på samfunnets inntektsside, hvis han får viljen sin. Han kan ikke vite om Norge kan opprettholde «den norske modellen» – med særskilt høy sysselsetting og effektive ansatte – hvis man fjerner sentrale elementer i denne «modellen», som

¹⁹ Elstad og Vabø: «Job stress, sickness absence and sickness presenteeism in Nordic elderly care», i Scandinavian Journal of Public Health, 36(5), 2008. Bergström et al. «Sickness Presenteeism Today, Sickness Absenteeism Tomorrow? A Prospective Study on Sickness Presenteeism and Future Sickness Absenteeism», Journal of occupational and environmental medicine, 2009. Demerouti et al: «Present but sick: a three-wave study on job demands, presenteeism and burnout», i Career Development International, Vol. 14 No. 1, 2009.

sykelønnsordningen. Kanskje Sandman risikerer å underminere den ansvarsfølelsen og gjensidige forpliktelsen som har bidratt så mye til vår samfunnsøkonomi?

Det er altså ikke sikkert at Sandmans sykelønnskutt gir noe bidrag til å bøte på «pengemangelen til skoler, eldre, veier og tog». I så fall blir det ikke noe velferdsvennlig tiltak – kun et velferdsuttak av godt, gammelt borgerlig merke.

Hvor mye penger?

For det andre: Er det rødgrønn politikk å ta fra de syke og svake, hvis man nå altså trenger penger til skole, eldre, veier og tog?

Det hevdes at vi må spare sykepenger for å få råd til annen velferd. Hvor mye penger er det snakk om? Statsminister Jens Stoltenberg har ikke noe tall på hvor mye «for høyt» sykefraværet er, for noe slikt tall finnes ikke. Derfor viser han og arbeidsminister Hanne Bjurstrøm til avtalen om Inkluderende arbeidsliv, fra 2001. Der er det et mål å redusere sykefraværet med 20 prosent. Etersom sykefraværet i 2009 er på omtrent samme nivå som i 2001, må vi dermed spare inn omtrent 20 prosent av utgiftene for å komme til det Stoltenberg mener er «riktig» nivå.

I 2009 var statens utgifter til sykelønn omtrent 37 milliarder kroner. 20 prosent av dette utgjør ca 7,5 milliarder. Etter Stoltenbergs syn, skulle staten da ha omtrent 7,5 milliarder kroner «for mye» i sykelønnsutgifter. **Summen Matz Sandman og hans likesinnede vil overføre fra sykelønn til skole, eldre, veier og tog er derfor rundt 7,5 milliarder i året.**

Eller egentlig ikke. For IA-avtalen skal ikke bare få ned sykefraværet. Den skal også øke pensjonsalderen – de eldre skal stå lengre i jobb. Og det gjør de! Ifølge analyseselskapet Econ Pöyry har forventet pensjoneringsalder for en 50-åring økt med et halvt år siden 2001. Econs beregning er at den samfunnsøkonomiske gevinsten av dette ligger på grovt regnet *ti milliarder kroner i året*.²⁰ Altså *mer* enn staten skal spare ved å få ned sykefraværet 20 prosent.

Men den økte pensjoneringsalderen kan vanskelig oppnås uten at sykefraværet går opp. Jo flere 60- og 70-åring som jobber, jo høyere blir bivirkningen i form av økt sykefravær. Men for samfunnsøkonomien går dette i pluss. Derfor burde IA-kravet om 20 prosent fraværskutt jekkes ned, når sysselsettingen blant eldre har økt såpass, hvis målet virkelig er et inkluderende arbeidsliv og ikke bare kutt i statens utgifter til sykelønn.

Jens Stoltenberg velger imidlertid å se bort fra alt dette, og insisterer på at fraværet skal ned med 20 prosent. **Hvis formålet er å skaffe penger til andre velferdstiltak, er det nærliggende å spørre: Finnes det ingen bedre steder for en rødgrønn statsminister å hente 7,5 milliarder kroner?**

Alternative inntektskilder

Hvis man mener det må skaffes 7,5 milliarder i året til velferdsgoder som eldre og skole, er *hvor* man henter disse pengene et politisk valg. Man *kan* hente pengene fra sykelønnsordningen – altså samfunnets syke og svake. Faren er da at man ender opp i svenske tilstander, der innsparingene får sterkt negative sosiale konsekvenser. Men en rødgrønn regjering står også fritt til å hente dem andre steder i samfunnsøkonomien.

²⁰ Econ Pöyry: «Samfunnsøkonomisk gevinst ved økt pensjoneringsalder», notat 2010-020.

Det har blitt en tvangstanke for enkelte at de 7,5 milliardene må hentes akkurat fra sykelønnsordningen. For å øke bredden i den politiske planleggingen, vil Manifest Analyse nevne et par mulige alternativer.

TILTAK

→ INNFOR OMSETNINGSavgIFT PÅ OSLO BØRS

Mens det er 25 prosent moms på hver bukse og hver bleie Ola og Kari kjøper, er handelen til investorer og spekulanter på Oslo Børs avgiftsfri. I finanslandet Storbritannia har man i det minste en omsetningsavgift for børsen på en halv prosent.

Regjeringen kan innføre 0,5 prosent omsetningsavgift på Oslo Børs. Med omsetningen fra 2008, vil dette gi inntekter på *rundt 12 milliarder kroner i året*.²¹

→ SLOYF SUBSIDIER AV DE RIKES LÅN

De største personlige lånene er det rike mennesker som sitter med. De nyter svært godt av store rentefradrag på skatten. Denne unødvendige subsidieringen av de rike «stjeler» penger fra annen velferd like mye som sykelønnsutgifter gjør det.

Regjeringen kan la folk flest beholde rentefradraget, men sette et tak på to millioner kroner i lån per person – lån ut over dette gir ikke skattelette. De sparte subsidiene vil utgjøre *rundt ti milliarder kroner i året*.²² Dette tiltaket alene er nok til å slippe å kutte sykelønnsutgifter for å finansiere Matz Sandmans skole, eldre, veier og tog.

Disse alternativene viser at det forståelige ønsket om mer ressurser til felles velferd ikke er noe særlig til argument for å kutte i sykelønnsordningen. Tvert imot: Det finnes mer enn nok penger og årsverk i dette samfunnet som kan prioriteres annerledes enn i dag.

For en rødgrønn regjering burde det finnes mer nærliggende inntektskilder enn å stramme inn på adgangen til sykelønn – en ordning som er viktig for så mange, ikke minst blant arbeiderne som hver dag sikrer den norske velferden ved å ta de tunge løftene innen industri og omsorgsykker.

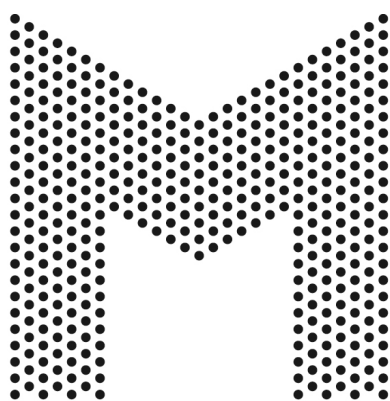
GEVINST

CA 12 MRD

CA 10 MRD

²¹ Beregnet av økonom Rune Skarstein. Se også «En rødgrønn finanspolitikk?», i Vardøger nr. 31, 2009.

²² Beregnet av økonom Rune Skarstein. Se også «En rødgrønn finanspolitikk?», i Vardøger nr. 31, 2009.

MANIFEST
SENER FOR
SAMFUNNSANALYSE